

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 35, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 02.09.2023

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 11.10.2023

Sayfa / Page: 142-163

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Sema BAL

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana

Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi

sema.bal@ogr.sakarya.edu.tr

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA TOPRAKLA İLGİLİ BEDDUA SÖZLERİ*

Öz

Toprak, başlıca geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olan Türkiye Türkçesi ağız konuşurlarının maddi, manevi yaşamlarının merkezinde konumlanmaktadır. Dini inanışlar bakımından yaratılışın başlangıcı ve yaşamın bitişiyle de doğrudan ilişkilendirildiği için kutsiyet de atfedilen toprak kavramı, toplumun zihninde önemli bir yer tutmakta bu, doğal olarak dile de yansımaktadır. Bu çalışmada toplumun zihnindeki toprak algısının beddua sözleri üzerinden nasıl dışa vurduğunun anlaşılması amaçlanmıştır. Hangi durumlarda sarf edilen bedduaların toprakla ilişkili olduğu, bunlarda hangi bağlamlarda hangi toprak sözlerinin seçildiği ve bu sözlerin hangi anlamları karşıladığı tespit edilmiştir. Bu maksatla Türkiye Türkçesi ağızlarına dair çalışmalardaki deşifre ağız metinleri taranarak toprakla ilgili beddualar derlenmiş, belirlenmiş olan üç araştırma sorusu doğrultusunda Tematik İçerik Analizi yapılmak üzere kodlanarak ortak temalarına göre tasnif edilmiştir. Beddua sözleri, söylendikleri anda aynı zamanda lanetleme işi de yapılmış olduğu için edim söz sınıfında kabul edilmektedir. Temalarına göre tasnif edilen toprakla ilgili beddualar dil işlevleri bakımından incelenmiş, içerdikleri toprak sözlerinin geçtikleri bağlama göre karşıladıkları anlamlar saptanmıştır. Böylece Türkiye Türkçesi ağız konuşurlarının zihnindeki toprak algısının beddualar üzerinden açığa vuran yönünün aydınlatılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Anadolu Ağızları, Beddua, Kargış, Toprak, Söz Edimleri, Edim Söz, Dil İşlevleri, Tematik İçerik Analizi

* Bu çalışma "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Toprak Kavramı ve Kavram Alanı" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

CURSE WORDS RELATED TO SOIL IN TURKEY TURKISH DIALECTS

Abstract

Soil is located both materially and spiritually at the center of the lives of Turkey Turkish dialect speakers whose main livelihoods are agriculture and livestock breeding. Soil concept which is consecrated because it is directly associated with the creation of human and ending of life in terms of religious beliefs it occupies an important position in the minds of the society and this reflects naturally in their language as well. In this study it is aimed to understand how the perception of soil concept in the minds of the society is expressed through their curse words. In which situations curses are related to soil, which soil phrases are chosen according to their context and which meanings were meant by these soil phrases are determined. For this purpose, curses related to soil are compiled by scanning the deciphered dialect texts included in the studies made on Turkey Turkish dialects and to make a Thematic Content Analysis they are coded to be categorized by their common themes in line with the three determined research questions. Curse words accepted as speech acts since the cursing is also done at the same time when they are uttered. Thematically classified curses have analysed according to their language functions and the meanings fulfilled by the soil phrases they include are detected. Thus, it is aimed to enlighten the aspect of the perception of soil in the minds of Turkey Turkish dialect speakers revealed through their curse words.

Key Words: Turkey Turkish Dialects, Anatolian Dialects, Curses, Soil, Speech Acts, Illocution, Language Functions, Thematic Content Analysis

Giriş

Türkiye Türkçesi ağızlarının, gelişen iletişim araçlarının etkisiyle git gide yok olması beraberinde çok zengin bir kültürel mirasın geri dönüşsüz bir biçimde kaybedilmesi sonucunu da getirmektedir. Kayıt altına alınarak tek seferlik bir eylem olan konuşmaya tekrarlanabilirlik özelliği kazandırılması ağız malzemesinin hem tespit edilip saklanmasına hem de farklı bilim dallarınca yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesine imkân sağlamaktadır. Milletın zihninde kayıtlı olan kültür, ağızlar yoluyla dildeki ifadesini bulur ve ağızların, yani konuşma dilinin incelenmesi milletin zihnini, dünya görüşünü anlamının başlıca yoludur. Ağızların kaybedilmesiyle birlikte; düğün, cenaze, bayramlaşma, asker uğurlama gibi gelenekler, türkü, mâni, efsane, masal gibi halk edebiyatı ürünleri, sözlü tarih malzemesi, halk hekimliği uygulamaları, çocuk oyunları, saymacalar, tekerlemeler, geleneksel tarım ve üretim yöntemleri, halk oyunları, geleneksel kıyafetler gibi çok çeşitli konulardaki kültürel birikimden mahrum kalınacaktır. Bu zengin kültür birikiminin yok olmadan kaydedilip tespit edilmesi için mümkün olduğunca çok miktarda yöntemli derleme yapılması ağız çalışmalarında ilk ve en önemli aşamadır. İkinci aşama tüm ağızların derlenip incelenmesi sayesinde elde edilen ve böylece bütüncül bir bakış açısına imkân verecek bu malzemenin farklı disiplinlerce işlenmesidir.

Bu ikinci aşamada yer alması amaçlanan çalışmada; Öncelikle Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan toprağa ilişkin beddua sözleri tespit edilip derlenmiştir. Toprakla ilişkili beddualar, bağlamlarıyla birlikte beddua edenin niyeti, amacı ve bağlama göre yaptığı toprak sözü seçimleri bakımından incelenmiş, böylece Türkiye Türkçesi ağız konuşurlarının algı dünyasındaki toprak kavramının beddua cenahının aydınlatılması amaçlanmıştır.

Bu makale, Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılmış çalışmaların içerdiği deşifre ağız metinlerinin satır satır taranıp, işlenmesiyle hazırlanmıştır. Geniş bir bakış açısı yakalanması amacıyla, mümkün olduğunca her ilin ağzına dair metne ulaşılmaya çalışılmıştır. Ülke çapındaki tüm ağız metinlerinin işlenmesiyle oluşturulacak, böylece genel çıkarımlara ulaşacak gelecek çalışmalara örnek ve teşvik olarak Türk Dili ve folkloru sahasına katkıda bulunması umulmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Makalenin kapsamı, Türkiye Cumhuriyeti siyasi sınırları ile sınırlandırılmıştır. İncelenen malzeme, ağızlar üzerine yapılmış çalışmalarda yer alan deşifre ağız metinlerinin anlam ve bağlam göz önünde bulundurularak satır satır taranmasıyla elde edilmiştir. Kitap formatında yayımlanmış ağız çalışmalarındaki ve ağızlar üzerine yazılmış, yayımlanmamış doktora tezlerindeki metinler öncelikli olarak taranmış, ağzına ait kitap veya doktora tezi formatında çalışma bulunmayan illerin varsa merkez ağızlarına dair yüksek lisans çalışmalarına da başvurulmuştur. Makale, bir anlam bilimi çalışması olarak kurgulandığı ve toprak kavram alanının beddualarla ilişkili kısmının aydınlatılması hedeflendiği için metinler taranırken anlam incelenerek toprak kavram alanına dâhil tüm toprak ifadeleri (kelime, tamlama, ikileme, vb.) ve toprağı kasteden, toprak anlamını karşılayan her tür ifade aranmış, bunlardan en az birini içeren ve toprakla ilgisi olan tüm beddualar tespit edilmiş, bağlamlarıyla birlikte toplanarak incelenecek malzeme oluşturulmuştur. İçerdikleri deşifre ağız metinleri taranan kitap ve tezlerin içerisinde liste olarak veya yalnızca sözlük kısımlarında verilmiş fakat deşifre edilmiş metinlerde geçmeyen bağlamsız beddua örnekleri de tespit edildikleri illerle birlikte ayrı bir tablo hâlinde sunulmuştur. Bu kapsama giren, 73 ilin ağzına dair toplam 121 eser taranmış, içinde *taş toprak*, *toz*, *yer*, *kara toprak*, *kara yer*, *toprak* olmak üzere 6 farklı toprak sözü ve bunların varyantlarının 64 kez geçtiği 62 beddua tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda 20 ilin ağzında toprakla ilgili beddua bulunmuştur. Bu iller: *Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Ardahan, Artvin, Bursa, Bitlis, Denizli, Elâzığ, Erzurum, Kars, Kırşehir, Kilis, Malatya, Muğla, Şanlıurfa, Trabzon, Van, Zonguldak*'tır. Ağzına dair metinler taranmış ve metinlerde toprakla ilgili beddua örneği bulunmadığı tespit edilmiş 53 il ise şunlardır: *Adana, Afyon, Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Diyarbakır**, *Edirne, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane**, *Hatay, Iğdır, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kastamonu, Kayseri**, *Kırıkkale, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Mersin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Tunceli, Uşak**, *Yalova, Yozgat*. Yıldızla işaretlenmiş olan iller bağlamsız örneklerin bulunduğu illerdir.

Çalışmanın kapsamı aşağıda verilen tabloda ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Makale Kapsamında, Aşağıdaki İllerin Ağızlarına Dair Çalışmaların İçerdiği Deşifre Ağız Metinleri Taranmıştır	Metin İçerisinde Bağlamıyla Birlikte Toprakla İlgili Beddua Örnekleri Bulunan İller	Ağızına Dair Metinler Taranmış ve Metinlerde Toprakla İlgili Beddua Örneği Bulunmadığı Tespit Edilmiş İller
<p>Adıyaman, Afyonkarahisar, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Ardahan, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bitlis, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Manisa, Mersin, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Van, Yalova, Yozgat</p> <p>Bunların yanı sıra, taranmış olan çalışmalar arasında amacı doğrultusunda, birden fazla ilde yapılmış derleme metinleri içerenler de mevcuttur. Bu çalışmaların künyeleri ve hangi illere ait deşifre ağız metinleri içerdikleri aşağıda verilmiştir</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1994a). <i>Anadolu Ağızlarından Toplamalar Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıkları Ağızları, Kalaycı Argosu ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde,</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1994b). <i>Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Ordu, Giresun, Trabzon, Rize</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1994c). <i>Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Sivas, Tokat</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1994d). <i>Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I Oyunlar, Tekerlemeler, Yanılmaçlar ve Oyun İstihlaları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli, Kütahya</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1994e). <i>Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II Oyunlar, Tekerlemeler, Yanılmaçlar ve Oyun İstihlaları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1995a). <i>Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Van, Bitlis, Muş, Kars, Eskişehir, Bolu, Zonguldak</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1995b). <i>Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Kars, Erzurum, Artvin</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1995c). <i>Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar Malatya, Elazığ, Gaziantep ve Maraş Vilâyetleri Ağızları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Malatya, Elazığ, Tunceli, Gaziantep, Kahramanmaraş</p> <p>Caferoğlu, Ahmet (1995d). <i>Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçıkara ve Karakoyunlu Uruklarının Ağızları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara</p> <p>Eren, Emin (1997). <i>Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Zonguldak, Bartın, Karabük</p> <p>Ersöz, Serpil (2013). <i>Türkiye Ahışkaları Ağzı</i>. Doktora Tezi. İzmir: T.C. Ege Üniversitesi.: Ağrı, Muş, Bilecik, Manisa, Hatay, Iğdır, Bursa, Antalya</p> <p>Gökçür, Engin (2012). <i>Van Gölü Havzası Ağızları</i>. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.: Van, Bitlis</p> <p>Korkmaz, Zeynep (1994). <i>Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Manisa, İzmir, Kütahya, Afyon, Denizli, Aydın, Muğla</p> <p>Özen, Muzaffer (2018). <i>Çukurova Türkçesi Adana-Osmaniye Ağzı İnceleme</i>. Adana: Ekrem Matbaası.: Adana, Osmaniye</p> <p>Şimşek Umaç, Zeynep (2011). <i>Çepni Ağzı (Dil Özellikleri - Metinler - Sözlük)</i>. Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.: Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın, Trabzon, Rize, Ordu Giresun, Gümüşhane, Gaziantep, Kastamonu, Çorum, Konya, Kırşehir, Sivas, Afyon</p> <p>Yıldırım, Faruk (2006). <i>Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları II (Metinler-Sözlük-Dizinler)</i>. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: Adana, Osmaniye</p>	<p>Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Ardahan, Artvin, Bursa, Bitlis, Denizli, Elazığ, Erzurum, Kars, Kırşehir, Kilis, Malatya, Muğla, Şanlıurfa, Trabzon, Van, Zonguldak</p>	<p>Adana, Afyon, Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Diyarbakır*, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane*, Hatay, Iğdır, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kastamonu, Kayseri*, Kırıkkale, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Mersin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Tunceli, Uşak*, Yalova, Yozgat</p> <p>*Bağlımsız örneklerin tespit edildiği iller bold-italik gösterilmiştir.</p>

AĞZINA DAİR ESER TARANMIŞ TOPLAM İL SAYISI: 73'TÜR	Ağzında Toprakla İlgili Beddua Örneği Bulunan İl Sayısı 20'dir.	Taranan Metinlerde Toprakla İlgili Beddua Örneği Bulunmayan Toplam İl Sayısı: 53'tür.
İÇERDİĞİ DEŞİFRE AĞIZ METİNLERİ SATIR SATIR TARANMIŞ TOPLAM ESER SAYISI: 121'DİR.		

1. Tablo: Malzemenin elde edilmesi için yapılan taramanın kapsamı.

Mümkün olduğunca her yörenin ağzından örneklere ulaşılmasına, böylece milletin zihninde toprak algısının nasıl bir yer aldığı ve bu algının beddualar üzerinden nasıl dışarı yansıdığı aydınlatılmasına çalışılmıştır. Taranan çalışmalarda yer alan metinlerin transkripsiyonunda bir birlik bulunmadığı ve doğrudan alıntılarda yazıma müdahale edilmemesi gerektiği için örnekler alıntılanırken alıntının yapıldığı eserde verilmiş olan transkripsiyona sadık kalınmıştır.

Beddualar, Austin'in Behabitives (Davranış-belirticiler) olarak adlandırdığı edim söz kategorisine dâhildirler. Austin'in bu kategorisi başka insanların davranış veya kaderlerine karşı tepki veya tutum ifadelerini içermektedir. Bunlar edim söz olmalarının gereği, duyguları yalnızca ifade etmekle kalmazlar, bu sözler dile getirildikleri anda bir edim de gerçekleştirilmiş olunur. (Austin 1962: 159) Bu makalede de beddualar edim söz sınıfında ele alınmış ve yerine getirdikleri dil işlevleri bakımından çözümlenmeye çalışılmıştır. Böylece hangi duygulanımların ifadesi olarak ve hangi amaçlarla edilen bedduaların toprak sözleri içerdiği incelenerek Türkiye Türkçesi ağız konuşurlarının algı dünyasında yer alan toprak kavramının bir veçhesinin aydınlatılması amaçlanmıştır. Bu veçhe, toprak kavramının, acı, üzüntü, korku, endişe gibi duyguların yoğun şekilde hissedilmesi ve yoğun duygulanım karşısında çaresiz kalınması durumunda toplumun algısında nelerle eşleştiğinin bir yansımasıdır.

İncelemeye başlanırken, yukarıda anlatılmış olan maksat doğrultusunda temel olarak şu çalışma sorularından yola çıkılmıştır: 1. Kişiler, hangi kötü akıbeti dilemek üzere beddua etmektedirler? 2. Toprakla ilgili olarak edilen beddualarda öne çıkan temalar nelerdir? Yani toprak olumsuz olarak nelerle ilişkilendirilmekte, Allah'tan toprak aracılığıyla hangi durumlarda, hangi olumsuzluklar dilenmektedir? 3. Toprakla ilgili beddua edilirken hangi bağlamlarda hangi toprak sözleri seçilmiştir ve bu sözcük seçimleri, kişilerin toprak algısına dair nasıl bir arka plana işaret etmektedir?

Derlenmiş olan toprakla ilgili beddualar, tematik içerik analizi yapılmak üzere bağlamları da dikkate alınarak değerlendirilip bir tabloda kodlanmıştır. İçerik Analizi yönteminde, incelenen malzemeyi oluşturan verilerin kavramsallaştırılması, düzenlenmesi ve veriyi okuyucunun anlayacağı şekilde açıklayan temaların saptanarak yorumlanması amaçlanmaktadır. (Yıldırım 2011: 227) Tümevarımcı araştırma deseninde kodlama için üç yol olduğu kabul edilmektedir. Bu çalışmada mevcut ağız derlemesi metinleri üzerinden gidildiği için bu üç yoldan verilerden çıkarılan kavramlara göre kodlama yolu kullanılmıştır. (2011: 232) Kodlama yoluyla beddualardaki temalar belirlenmiş, ortak temalardan yola çıkılarak bir tasnif yapılmıştır. Beddua ifadelerinin kuruluşu bakımından beddua edenin ulaşmaya niyet ettiği, başkası için kötü olacak akıbet bağlamında beş temel kategori ortaya çıkmıştır. 1. Kişinin bolluk, bereket, şans bulmamasının, işlerinin rast gitmemesinin dilendiği beddua. 2. Kişinin taşa dönüşmesinin istendiği beddua. 3. Kişinin itibarını

kaybetmesinin, değersizleşmesinin dilendiği beddua. 4. Kişinin ölmesinin istendiği beddualar. 5. Bir yere, şehre edilen beddua.

Yapı itibarıyla ölüm dileği ifade etse de kalıplaşarak günlük kullanımda yerini almış ve birer nida hâline gelmiş olan beddualar olduğu da görülmektedir. Bunlarda hitap edilen kişi bazen kişinin kendisi, bazen çocuğu veya sevdiği bir kimse olabilmekte ve esasen o kişinin gerçekten ölmesi istenmemektedir. Bu nedenle ölüm dileği anlatan bedduaların Kastedilen ve Kastedilmeyen olarak ikiye ayrılması uygun görülmüştür. Gerçekten kişinin ölmesinin dilenmediği Kastedilmeyen örneklerde beddua sözünün hangi amaçla, hangi duygunun ifadesi olduğu, hangi dil işlevini yerine getirdiği tespit edilmeye çalışılmış ve bunlar bir tablo hâlinde gösterilmiştir.

Toprakla ilgili bedduaların büyük çoğunluğunda ölüm teması hâkim olmakla beraber, bazılarında ölüm dileği detaylandırılmıştır. Yalnızca beş örnekte ölüm dışında bir kötülük dilenmiştir. Ölümden farklı dört temada; taş toprak, toz, yer, ölüm teması dâhilinde ise; kara toprak, toprak, yer ve bunların varyantları olmak üzere toplam 6 farklı toprak sözü kullanıldığı görülmektedir.

İnceleme

Beddua Sözleri ve Toprak

Türkçe Sözlük'te **beddua**, "Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme, ilenme, ilenç, kargış.", **beddua etmek**, "ilenmek, intizar etmek", **ilenmek** "Birinin kötü bir duruma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya açıkça söylemek, beddua etmek.", **kargımak** "Birine, Tanrı'nın, insanların sevgi ve ilgisinden yoksun kalıp nefretlerine uğraması dileğinde bulunmak, ilenmek, kargışlamak, lanet etmek, lanetlemek." (2011: 292, 1172, 1328) olarak tanımlanmıştır. Birinin kötü bir akıbeta uğraması gönülden dilenmekte, bu dileği gerçek yapması Allah'tan niyaz edilmektedir. Hissettiği yoğun olumsuz duygulara sebep olduğunu düşündüğü biri veya birileri karşısında çaresiz kalan kişi bedduaya başvurmaktadır. Bu yolla hem bu yoğun duygularını ifade ederek bir çözülme yaşamayı ummakta hem de çektiği üzüntü, keder, acının telafisi için durumu, intikamını almaya gücü yetecek olan Allah'a havale etmektedir. Haksızlığa uğradığına inanan kişi beddua ile kendi zararına tazminat olacak bir bedel talep etmekte, ilahi adaleti arkasına alarak yeniden güçlü hissetmeye çalışmaktadır. Kendi acısının büyüklüğü nispetinde müsebbibine ceza veya bela dilerken kişi, kimi zaman ona ölümü müstahak görmektedir. Beddualarda toprak sözleri sıklıkla ölümün metaforu olarak kullanılmış, yere girmek, başına toprak atılmak gibi ifadelerle ölüm tarif edilmiştir. Bu ifadelerin temelinde ölümlerin toprağa gömülmesi pratiğini içeren İslam inancı kadar Türk mitolojisindeki kötü ve günahkâr varlıkların yeraltı dünyasına ait oldukları ve yer altına gitmeleri gerektiği inancının da yer aldığı düşünülebilir (Çolak 2010: 176). İslâm inancında kötü söz söylemek, beddua etmek Allah'ın sevmediği eylemlerden olsa da çoğu müfessir, "Allah kötü sözün alenen söylenmesini sevmez; ancak zulme uğrayanlar hariçtir." (Nisâ 4/148) mealindeki ayete dayanarak, zulüm ve haksızlık gibi dinen geçerli sebeplerin söz konusu olduğu durumlarda beddua edilmesinin caiz olduğunu belirtmişlerdir. Yine de af ve ihsan İslâm ahlakında adaletten daha üstün tutulmuş, bağışlamanın üstünlüğü ayetlerde açıkça belirtilmiştir. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/beddua>)

1. Kişinin bolluk, bereket, şans bulmamasının, işlerinin rast gitmemesinin dilendiği beddua

daşı toPrağı toz olsun

Bu beddua bir masal metninden alıntılanmıştır. Masaldaki kız, kendisini almadan buldukları diyarı terk eden sevdiğinin ardından ilenmektedir. Onsuz gideceği yerlerde, kısmet, bereket bulamaması dileğini “gideceğin yerler taşı toprağı toz olsun” bedduasıyla ifade etmektedir. “Taşı toprağı altın olsun” duasının tam tersi bir mahiyette olduğu anlaşılan bu bedduada “taşı toprağı” ifadesiyle sözü geçen yere ait “her yer”in ve “her şeyin”, “toz” sözcüğüyle ise “değersiz” olmanın kastedildiği görülmektedir.

“giddicēn yeller **daşı toPrağı toz olsun.** / eğer benden başğa birini severseñ / iki göğazlı gözüne dursun deyyus” (Muğla) (Akar 2013: 420)

2. Kişinin taşa dönüşmesinin istendiği beddua.

yere dañşa olasıcā

Kaynak kişinin Bacım Sultan türbesiyle ilgili anlattığı menkıbeye göre Fatma Ana, yüzünü görmek isteyen yabancıya taşa dönüşmesi bedduasını ediyor ve mübarek zatın bedduası ağzından çıktığı anda gerçek oluyor. “Yere taş olasıca” bedduasında “yer” ile kastedilenin “toprak zemin” olduğu açıktır.

“**yere** dañşa olasıcā dēmiş, cemālim görüP de nāpıcāñ dēmiş, gavuüşdağ daş_oluvemişler_üçü de işde birsi.” (Ankara) (Akca 2012: 240)

3. Kişinin itibarını kaybetmesinin, değersizleşmesinin dilendiği beddua.

yèrlerde kalasan

Kaynak kişi beddua örneklerini sıralamıştır.

“**yèr**lerde kalasan.” (Van) (Gökçür 2012: 501)

Çalışmanın sözlük bölümünde beddualar ve diğer kalıp sözlere yer verilmediğinden bu bedduanın anlamını tayin etmek için diğer kaynaklara başvurulmuştur. Benzer bir ifadeye yalnızca *Türkçe Sözlük*'te **yerde kalmak** “saygı görmemek, yüzüne bakılmamak.” (2011: 2576) şeklinde rastlanmış olup kategorizasyonda bu anlam esas alınmıştır. Bu anlama göre beddua edilen kişinin, kimse tarafından sevgi, saygı, değer ve destek görmediği bir hâle düşmesi dilenmektedir. “Yer” sözcüğüyle toprak zemin kastedilmektedir.

4. Ölüm dileği anlatan beddualar.

Benzer kalıplarla kurulmuş ve aynı anlamsal temelden gelseler de ölüm dilenen beddua sözlerini *Kastedilen* ve *Kastedilmeyen* olarak ikiye ayırmak uygun olacaktır. Bazı örneklerde gerçekten kişinin ölmesi dilenirken diğer bir kısmında bu ifade bir çeşit ünlem olarak kullanılmakta ve hitap edilen kişinin ki bu bazen kişinin kendisi veya evladıdır, gerçekten ölmesinin istenmediği anlaşılmaktadır. Bunlar daha çok endişe, korku, panik, üzüntü gibi bazı yoğun duygulanımlar karşısında sarf edilen nidalardan ibarettir.

4.1. Ölümün kastedildiği ölüm dileme bedduaları

Alsın gara topraqla

Aşağıdaki alıntı bir Amasra türküsünde geçmektedir. Eşin veya sevgilinin annesi, “gavur” diye tanımlanmakta, buradan sevenlerin kavuşmasına engel olduğu yahut da aralarında soruna sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ölmesi dilenen anne için “kara topraklar alsın” ifadesiyle beddua edilmektedir. Topraklar kelimesi yapraklar kelimesiyle birlikte kafiyeli olarak kullanılmıştır. “Ölsün” anlamına gelen bedduada “kara toprak” ifadesi “mezar” kavramını karşılamaktadır.

“Uzun uzun gavaqla / Teşesinde yapraqla / Seniy gavur anneniy / **Alsın gara topraqla.**” (Zonguldak) (Caferoğlu 1995: 185)

Gara toprağılan murat alaseñ

Amasya’da derlenmiş olan aşağıdaki örnek bir ağıtta geçmektedir. Bu ağıt, henüz on beş yaşına bile varmamış gelin edilmek üzere olan bir kız çocuğunun yedi kurşunla katledilmesi üzerine yapılmıştır. Ağıt, öldürülen çocuğun ağzından söylendiği için beddua, kâtile edilmekte, “kara toprak ile murat alsın” denerek ölmesi dilenmektedir. Buradaki “kara toprak” ifadesinin “mezar toprağı” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

“Sen de benim kibi garip öleseñ / Mapus^hane köşesinde ğalaseñ / **Gara toprağılan murat alaseñ** / Ğıyma ganli zâlim ğel bana ğıyma / Yalandir sözleri sözüne uyma.” (Amasya) (Caferoğlu 1994a: 170)

gara torpa! ta çürüsün

Malatya’da derlenmiş bir mâni de geçen aşağıdaki örnekte beddua edilen kişi için “kara toprakta çürüsün” denilerek ölüm dilenmektedir. Toprak ifadelerinden “kara toprak” kullanılmış ve bununla “toprak zemin” kast edilmiştir.

“malatyanın Kavaqları / töküliyi yarpaqları / **gara torpa! ta çürüsün**/ al gırmızı yanaqları” (Malatya) (Gülseren 2000: 249)

Ğara yere olsun

Kaynak kişi, çocukken çift sürdüğü bir gün hayvanların boyunduruk ve sabanı kırması nedeniyle türkü yakmıştır. O türküden alıntılanan aşağıdaki örneklerde kişi, hayvanların sahibi olan ağasından işitmekten korktuğu bedduayı dile getirmektedir. “kara yere olsun” şeklinde edilen beddua ölüm dileğini anlatmakta, “kara yer” toprak ifadesi ile “toprak zemin” kast edilmektedir.

“Şindi ağam gelir baħar aşığı / Saban ğırığını çekmez eşeği / **Ğara yere olsun** hep el uşığı / Dërse ağam ben ne cevab vëreyim?..” (Kilis) (Gül 1993: 53)

“Şindi ağam gelir baħar aşığı / Saban ğırığını çekmez eşeği / **Ğara yere olsun** hep el uşığı / Dërse ağam ben ne cevab vëreyim.” (Kilis) (Gül 1993: 55)

ğara yerin_ altında olan

Kaynak kişi kendisinin hiç beddua etmediğini belirtip yörede kullanılan beddualara birkaç örnek vermiştir. Bunlardan toprakla ilgili olanlar aşağıdaki iki alıntıdaki şekillerdir. Her iki örnekte de altına, zeminine atıf yapılan “kara yer” sözüyle “toprak zemin” kastedilmekte, beddua edilen kişinin ölmesi dilenmektedir.

“Ğanına belenen, ğanın içine aħa, ğızzılğurt, zıknabıt, cehenneme olsun, **ğara yerin_ altında olan**. Nere gidon? Filan yere gidom. Ğara yerin zeminine gét.” (Adıyaman) (Nakiboğlu 2001: 166)

Ğara yerin zeminine gét

“Ğanına belenen, ğanın içine aħa, ğızzılğurt, zıknabıt, cehenneme olsun, ğara yerin_ altında olan. Nere gidon? Filan yere gidom. **Ğara yerin zeminine gét.**” (Adıyaman) (Nakiboğlu 2001: 166)

kara toprak olsun

Aşağıdaki örnek Denizli’nin ilçesi olan Tavas yöresinde söylenen mânilerden alıntılanmıştır. Sevdiğinin öldüğü söylentisini duymaktan ötürü bile acı çeken kişi, bunu söyleyenlerin ölmesi için beddua etmektedir. “kara toprak ol-” sözü doğrudan ölmeyi, gömülmeyi ve tamamen yok olup toprağa karışmayı anlatmakta “kara toprak” ifadesi ile toprağın *Türkçe Sözlük*’teki 1. anlamı yani “1. Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü” (2011: 2371) kast edilmektedir.

“Ovalarda bıtrak, / Yarım yeşil yaprak, / Yarimi ölmüş diyen, / **Olsun kara toprak.**” (Denizli) (Gülmez 1990: 94)

toprak başına

İslam inancında ölümler gömüldüğü için kişinin başına toprak atılmasının dilenmesi ölmesinin istendiği anlamına gelmektedir. Temel olarak bu anlayışa dayanan ve 1., 2., 3., tekil ve çoğul şahıslara yönelik biçimleri de görülen “toprak başına” bedduasında “toprak” kelimesi “mezar toprağı”nı karşılamaktadır.

Ahıska Türklerinden olan kaynak kişi, Gorbaçov’un Kazakistan’ın başına Rus bir başkan atadığından, Kazakların buna karşı çıktıklarından bahsetmektedir. Aktardığı anısında, ülkenin kötü yönetimiyle ilgili eleştirilerde bulunurken bu bedduayı etmektedir.

“hē. ola dedim, abu ğeder toprağın peşine ğaçıyersin. buni gelmişin de elin bēle uzadiyersin lēlin kimi, bīla uzadiyersin lēlin kimi, bēle uzadiysın lēlin kimi, **toprağ_ onun başına** dedim. ğēhđarlar heb senündür, yabançilere saddın_ola, onnar_ eb senündür, abu ğade toprağın peşine ğaçıyirsın.” (Antalya) (Ersöz 2013: 89)

Aşağıdaki örnek, alıntılandığı eserde “Sevgi Konulu Maniler” başlığı altında bulunmaktadır. Mânide kişi, çağırıldığı hâlde gelmediği için birine bu bedduayı etmektedir.

“Çıhtım punga başına / Sabun koydum taşına / El ettim da gelmedi / **Toprağ onun başına**” (Artvin) (Şenol Pehlivan 1993: 147)

Kaynak kişi, kız çocuğu olduğu için kendisini okula göndermediklerini anlatmaktadır. Akrabalarından birinin oğlu okula geldiği için kaynak kişiye kızıp bu bedduayı ederek üzerine saplanacak şekilde kalem fırlatmıştır.

“o da birden tikdî ğafay, **toprağ senin başan**, sen nirden geldın diyer gi.” (Bursa) (Ersöz 2013: 162)

Aşağıdaki alıntıların yer aldığı çalışmada derleme metni diyalog şeklinde verilmemiş yalnızca kaynak kişinin konuşmaları deşifre edilmiştir. Kaynak kişilerin, derlemecinin isteği üzerine olduğu anlaşılan şekilde verdikleri beddua örnekleri arasında toprakla ilgili olanlar şunlardır:

“ğap geçe boğazan. ğap ip. **torpağ başan**. ağ bahtlı, altın tahtlı olasan.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 690)

“**torpağ başan**. toprağ koyem başan, küli de çekem gözün.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 746)

“torpağ başan. **torpağ koyem başan, küli de çekem gözün**.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 746)

Aşağıdaki örnekte çok “edepsiz” olduğu anlatılan bir kişinin hacca gitti diye hacı sayılmasını doğru bulmadığını anlatan kaynak kişi, bahsettiği adama hitaben bu sözü kullanmaktadır.

“**torpağ başan**. yani gidib gelmeknen hâci olmağnan yanè hacı mi sayacağlar seni?” (Bitlis) (Gökçür 2012: 708)

Aşağıdaki örnekte beddua örnekleri veren kaynak kişi, “toprak başına” bedduasının “ölesin” anlamına geldiğini doğrudan aktarmaktadır.

“başan eliyim, **torpağ başan**, başan kül eliyim. külbaş sen niye bële yaPTın? sen niye ëTTin? yanè bunun anlami kül_eliyim, toprağ_eliyim, yanè ölesiz’ annadın? onun_çün toprağ_atarlar üsTüne.” (Van) (Gökçür 2012: 326)

Masaldan alıntı olan aşağıdaki örnekte çingene kızı, padişahın sarayında inci dizmekte olan peri kızını izleyip onunla ilgili bu şekilde söylenmektedir.

“Vih! diyîr, **torpağ başan**, inci de düzîrmiş de, hekâyada söylîrmiş de.” (Erzurum) (Olcaç 1995: 100)

başan kül eliyim, toprağ_eliyim

Kaynak kişi bir anlaşmazlık durumunda insanların birbirlerine ettikleri beddualara örnekler vermekte, bu bedduanın da “ölesin” anlamına geldiğini doğrudan belirtmektedir.

“başan eliyim, toprağ başan, başan kül eliyim. külbaş sen niye bële yaPTın? sen niye ëTTin? yanè bunun anlami **kül_eliyim, toprağ_eliyim**, yanè ölesiz’ annadın? onun_çün toprağ_atarlar üsTüne.” (Van) (Gökçür 2012: 326)

yanı yere gele

Beddua örnekleri sorulan kaynak kişi, şeriatta, tarikatta, hakikatte beddua olmadığını, yalnızca cahillerin beddua ettiğini anlatmakta ve yörede kullanılan birkaç beddua örneği sıralamaktadır.

“Avrat sözü, evet, söylerler hakgetde, yığıd iken yihılasın, yanın yere gele, gèdesin gelmiyesin gibi” (Adıyaman) (Nakiboğlu 2001: 241)

Kendisi beddua etmediğini belirten kaynak kişinin örnek olarak verdiği beddualardan biri aşığıda görölmektedir.

“Beddı’a da héç etmemişim_ki, Mesela: yanın yere gele.” (Adıyaman) (Nakiboğlu 2001: 166)

yanın yèrde çüriye

Kaynak kişi yöresinde kullanılan beddua örneklerini sıralamıştır.

“yanın yèrde çüriye.” (Van) (Gökçür 2012: 501)

Yere giresin

Kaynak kişi eskiden gelinlerin kaynana ve kaynatalarına karşı tutumlarını anlatıp artık gelinlerin bu şekilde davranmadıklarından yakınmaktadır. Zamane gelinlerini beğenmediğini “yere girsin o gelin” bedduasıyla ifade etmektedir.

“şındı kim hisaba alı. şındı diyiler: “gelinı siye iyı mı, geliniden aray iyı mı?” è nèrden iyı olsun, yèrre girsın o gelın...” (Şanlıurfa) (Özçelik 1997: 192)

Urfa’nın dua ve beddualarına örnekler sıralayan kaynak kişi, toprakla ilgili olarak aşığıdaki örneği vermiştir. Sözü nü hayır duayla bitirmenin daha hoş olacağına inandığı için önce bedduaları sonra hayır duaları söylemeyi uygun görmüştür.

“yirre giresen.” (Şanlıurfa) (Özçelik 1997: 208)

Aşığıdaki alıntı “askerlik şarkısı” adlı askerliği öven manzum bir metinde geçmektedir. Askerlikten kaçmanın utanç verici olduğu ve kaçanların ölmeyi hak ettiği düşüncesiyle onlara “yere girsin arlansın” denilerek beddua edilmektedir.

“asgerliKden kaçannār / yère girsın arlansın” (Antalya) (Atmaca 2017: 290)

4.1.1. Kişinin genç yaşta ölmesinin istendiği beddua.

igiT arhan yère gele

Genç yaştaki kişiye edilen genç ölmesinin dilendiği bedduadır.

“igiT arhan yère gele.” (Van) (Gökçür 2012: 501)

yeñi yanı yere gelesice

Kaynak kişi günlük uğraşlarını anlatmış sonra da gündelik yaşamlarında kullandıkları beddualara örnekler sıralamıştır. Aşığıdaki örnek bunlardan biridir.

“yeñi yanı yere gelesice, ağ golları yara gele. her lafı da dèyyidik.” (Malatya) (Gülseren 2000: 285)

Bu bedduadaki “yeñi yanı” ifadesinin anlamı net değildir. İlk bakışta “yeni” ve “yeğni/yeğni/yiğni” sözcükleri akla gelmektedir. “Yiğit arkan yere gele” bedduasında genç ölüm

dilemeye örnek görülmesi “yeñi”nin sıfat görevinde ve “genç” manasında kullanılmış olabileceği ihtimalini, **bağlam dâhilinde alıntılanmamış** olan örnekler arasında yer alan ve aynı eserde görülen “Yiğnliğı yere gele (gelsin)”, “Yiğnliğı yere gelesice (gelsin).” (Yedekçioğlu 1998) şeklinde iki beddua örneğinin bulunması da sözcüğün “yeğni” anlamında olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Bu örneklerdeki “yiğnlik” sözcüğü **“yeğnlik (I) Taşkınlık, azgınlık, kıyıcılık.”** (DS 11, 4224b) anlamında kullanılmış gibi görünmektedir. Kişinin taşkın, azgın davranışından ötürü ölmeyi hak ettiği inancıyla beddua edilmektedir. Tek başına “yeğni” sözcüğü içinse bağlama uygun olabilecek **“yeğni (I) 1. Yiğit, çevik, güçlü, hızlı, çalışkan. 8. Acımasız.”** (DS 11, 4223b, 4224a) sözcükleri bulunmaktadır. Ayrıca **“yengi Yeni, son moda.”**, **“yengi Yeni”** (DS 12, 4819b), **“yeni (I) 1. Ürün.”** (DS 11, 4245a) sözcükleri de yer almaktadır. Ömer Asım Aksoy’un *Gaziantep Ağzı II Deyimler, Meşhur Sözler, Atasözleri, Dualar, Beddualar* adlı eserinde de bu beddua için her iki anlam da verilmiştir. Bu kitapta yer verilen örnekler ve anlamları şu şekildedir: **“Yeğnlik edenin yeni (yeğni) yanı yere gelsin. Zorbalık edenin Allah canını alsın da vücudunun taşkınlık eden tarafı toprakta çürüsün.”**, **“Yeni yanı yere gelesice. Genç varlığı toprakta çürüyesi.”** (1945: 406-407) Birinci örnekteki “yeni” kelimesinin yukarıda zikredilen **DS yeğnlik (I)** anlamında olduğu açıktır. İkinci ve tam olarak bu çalışma kapsamındaki örnekle örtüşende ise “yeni” kelimesi “genç” anlamını karşılamaktadır.

Bir sıfat tamlaması veya ikileme olabilecek bu iki sözcüğün kapsamlı etimolojik araştırması ayrı bir çalışma gerektirmektedir. Bu makalenin asıl odak noktası toprak sözleri olduğu ve buradaki “yer” sözcüğünün anlamında belirsizlik bulunmadığı için “yeñi yanı” sözlerinin anlamı konusunda hâlihazırdaki kaynaklara göre bir tercih yapılmış ve bu bedduanın dâhil edileceği kategori bu şekilde belirlenmiştir. Aksoy’un çalışmasında örnekle bire bir aynı olan beddua için verilmiş olan anlamın esas alınması uygun görülmüştür.

4.2. Ölümün kast edilmediği ölüm dileme bedduaları

toprak başına

Toprakla ilgili beddualar arasında en çok sayıda örneği görülen, beddua edilen kişinin ölmesinin dilendiği “toprak başına” bedduasıdır. Tüm şahıslara yönelik olarak söylendiği görülmektedir. Her ne kadar temelde kişinin başına toprak atılmasını, yani ölmesini ifade ediyor olsa da bu kalıplaşmış deyişin çoğu zaman bir nida olarak kullanıldığı ve gerçek bir ölüm dileğini yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin kimi zaman bir anne çocuğuna bu sözü söylemekte ve aslında endişesini dile getirmektedir. *Antalya, Malatya, Van, Bitlis, Artvin, Bursa, Elâzığ, Erzurum, Kars, Ardahan* illerinde derlenmiş metinlerde görülen “toprak başına” bedduası, daha yaygın olarak bilinen “Allah cezanı versin”, “yazıklar olsun”, “Allah’ın cezası” gibi ifadelere benzer bir anlamda kullanılmaktadır. “Toprak başına” bedduasındaki “toprak” kelimesi kişinin başına atılacak olan “mezar toprağı”nı karşılamaktadır.

Aşağıdaki örnekte kaynak kişi, 1944’te Gürcistan’dan Orta Asya’ya sürülen Ahıska Türklerindedir. Sürgün öncesi hazırlık yapımları için yalnızca iki saat süre tanındığını anlatmaktadır. O süre içerisinde annesi geri döndüklerinde kullanmak için tepsiyi ocağın içine koymuştur. Babası ise annesine bir daha geri dönüp orada yemek yeme ihtimalleri olmadığını, bu nedenle bu yaptığının anlamsız olduğunu anlatırken “toprak başın” ifadesini kullanmıştır.

“anam da // sini diyeruh bis, o siniyi ğaldurmüş ocağa bele soğmiş gi gelende gene lazım olur. bağam dedi ki **toprağ başan** ğeri ğelecan da gene burda yemek yiyecan!” (Antalya) (Ersöz 2013: 109)

Günlük uğraşlarından bahseden kaynak kişi günlük yaşamda kullandıkları beddualara örnekler vermiştir.

“kızdığımız bille ne diyek; **toprağ başına** derik.” (Malatya) (Gülseren 2000: 285)

Kaynak kişi, beddualarını hayır dua sanan kişiye beddua ettiğini “toprak başınıza” diye söze başlayarak açıklamaktadır.

“dedim **toprağ başınza** men size dü’e mi edirem bedü’e tökirem. he vallah he he.” (Bitlis) (Ertekinöğlu 2017: 176)

Günlük konuşmada kastedilmeden kullanıldığı aşığıdaki örnekte görölmektedir.

“heyaTTar budur ki, **toprağ başan**. nêrden gelisen? nêreye gidisen?” (Bitlis) (Gökçür 2012: 706)

Siparişini isteyen kişiye henüz istediği ürünün parasını ödemediği bu beddua söylenerek hatırlatılmaktadır.

“ê **toprağ başan** parayi yolladın mı ki o da yolliya arabayi?” (...) ê emi sen pişiklere aparisan, torpağ başan, sen demisen filankes para vèrib. (...) torpağ başan. onnan sora âbeme diyem.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 710)

Aşığıdaki örnekte bir bilmecenin cevabı öncesinde kişiye “toprak başına” denerek söylenmektedir.

“diyerdi niye bilmirem. **toprağ başan**, degırmandır işda. annadın?” (Van) (Gökçür 2012: 495)

Anne ve nişanlamak istedikleri oğlu arasındaki diyalog aktarılmaktadır. Anne kendisine seslenen oğluna bu sözle yanıt vermektedir.

“dêdim ne? **toprağ başan** dêdım.” (Van) (Gökçür 2012: 524)

Kaynak kişi, misafirlige gittiği evde iyi ağırlandığı, ikram görmediği için ev sahibini ayıplamasını bu sözle dile getirmektedir.

“evi başına yihıla. alT kıaha üsT çevrüle. **toprağ başına**.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 708)

Aşığıdaki birbirini takip eden iki örnekte eski insanların cömert olmayışları eleştirilirken onlara yönelik olarak bu beddua edilmektedir.

“esKiden misafirlığa geTdigin zaman ê pek çoğ geTdın mi ra’bet olmazdi adamın. az geTdın mi. dêmiş ayda gelen diyellerdi gülli çörek; günde gelen külli çörek. hay benim babam, **toprağ başlarına**. esKinın adamlari gözleri dardır.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 712)

“ê men seni arabaya almadığdan sora, sen **toprağ başan**.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 712)

Masaldaki karakter altınlarını çalan komşusuna altınlarını sormak için gitmiştir. Hırsızlığını kabul etmek istemeyen komşusu üste çıkmak için onun altını olabileceğine inanmadığını söylerken “toprak başan” ifadesini kullanmaktadır.

“he **torpağ başan**. sen acınan ölürsen. sen nêrde altın buldun?” (Bitlis) (Sevinçli 2019: 288)

Aşağıdaki örnek gelin hamamındaki konuşmalardan alıntıdır. Burada “toprak başan” bedduasının “Allah cezanı vermesin” sözüne benzer bir anlamda kullanıldığını görülmektedir.

“-**Torpağ başan**. Görmimisin sıcak su cirik ahi.” (Elâzığ) (Tunç 1999: 32)

Masalda göz karşılığında gül satan bir kişi anlatılmaktadır. Bu bedeli fazla bulan müşterisi tepkisini “toprak başan” bedduasıyla dile getirmiştir.

“E! dedi, **torpağ başan**, kim gözünü çıkarırdı sene verir.” (Erzurum) (Olçay 1995: 93)

“Zülaşah oğlu İbrahim ile Ehmet Şah” hikâyesinde bir kişi, Şehreban karakterine, kanlı gömleğini getirmek suretiyle İbrahim’in öldüğünü iddia etmektedir. İbrahim’in kendi yanında olduğunu ve o kişinin yalan söylediğini bildiğini Şehreban, “senin toprak başına” bedduasıyla bildirmiştir.

“İbrahim’ı getdi pencerenin önüne İrbaham’ın o üzünnen öpdü bu üzünnen öpdü dedi ay dedi **senin torpağ başına** aha İrbaham benim yanımdadı beşe bağıdıkı pencerede eye İrbaham bunun yanında” (Kars) (Olçay vd. 1998: 288)

Bir masalda geçen aşağıdaki alıntıda Bekir Ağa’nın kızına, ellerine düştükleri haramilerin başı “yeni babanı mı yoksa eski babanı mı seviyorsun?” diye sormaktadır. Kız, “yeni babasını sevdiğini” söylediği cevabına inandırıcılık katmak için “toprak eski babamın başına” ifadesini kullanmıştır.

“diyêr ki **torpağ eski babamın başına**, ben teze babamı sevêrim.” (Ardahan) (Tosun 2016: 357)

Bir karı koca atışmasının anlatıldığı aşağıdaki örnekte kişi, eşinin şikâyet etmesini kınamak için bu bedduayı kullanmaktadır. Bu manzum alıntı aynı kaynak kişice iki yerde tekrarlanmakta, beddua sözü iki örneğin birinde “toprak başan” diğerinde ise “toprak başan ola” olarak geçmektedir.

“eşo eşo dedin kudurdun / **torpağ başan** niye gazınç _êdirsen / el gızının rehedini de bozdun / ömrin moz ömri ola arvadım” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 139)

“eşo eşo dedin kudurdun / **torpağ başan ola** niye gazınç _êdirsen / el gızının rehedini de bozdun / ömrün moz ömri ola arvadım” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 142)

Van’da derlenmiş olan hikâyede kişi, kendisinin Köroğlu olduğunu düşünen kadına Köroğlu olmadığını açıklarken söze “toprak başına olsun” ifadesiyle başlamaktadır.

“sen köroğlısın diyi başan quleyın **başan torpax olsun** ben köroğlı deyilem” (Van) (Bulak 2015: 335)

toprah başıma

“Toprak başıma” bedduasını kişinin kendisine yönelik söylediği de görülmektedir. Yine aynı kalıpta yani temelde ölüm dilenen bir beddua olsa da daha çok derin bir âcizlik ve pişmanlık, dayanılmaz bir acı duyulduğu durumlarda kullanılan (Yılmaz 2014: 180) üzüntü, korku, endişe ifade eden bir çeşit nida olduğu ve “eyvah!”, “eyvahlar olsun!”, “vay bana!”, “vay ben öleydim!” gibi anlamlar ifade ettiği görülmektedir. Hangi durumlarda söylendiğini anlamak için örnekleri tek tek bağlamlarıyla birlikte görmek yerinde olacaktır.

Eşinin ölümü karşısında acısını dile getiren kişi bu ifadeyi kullanmaktadır. Bu durum için iki farklı eserden birer örnek vardır.

“-Uyy. Dağ kimi herifim getdi. **Toprah başıma**. Uyy.” (Elâzığ) (Tunç 1999: 91)

“uu dedim **torpağ benim başıma**, adam olmüş dedim.” (Ardahan) (Tosun 2016: 299)

Aktarılan anıdaki kadın, komşusunun korkmuş bir şekilde kendisine gelmesiyle endişelenip ona hâlini bu sözle sormaktadır.

“vay dedi **torpağ benim başıma olup** san nölup.” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 113)

“vay dedi **torpağ başıma oldi** dedi, dehe gétmeyeceksen. dehe gétmedim.” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 114)

Aşağıdaki örnekte kaynak kişi, bir komşularının vurulduğuna dair şakayı gerçek sanarak bu sözle karşılımaktadır.

“mesele diyellerdi bi sefer ğardaşım musdafa dedi ki ële heci usdayi vuruplar ële vuruplar bële kanlari aħdi gétđi. men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay torpağ halıma, **torpağ başıma** herifin zaten çoğ canı vardı o ğede kani gétđi.” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 148)

Aktarılan masalda komşusunun saf karısını kandırıp altınlarını aldığını fark eden adam bu durum karşısında tepkisini bu sözle dile getirmektedir.

“**ğene torpağı başıma ğoydum**. bu ğari göresen nétđi.” (Bitlis) (Sevinçli 2019: 288)

Kaynak kişi eskiden doğum günü kutlaması yapılmadığını, isteyecek olsalar büyüklerinden “Toprak başımıza ola! Bir de (başımıza) doğum günü mü çıktı?” cevabını alacaklarını anlatmaktadır.

“**torpağ başımıza ola**. bi de doğum ğünü çıđđi, diyellerdi.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 631)

On üç yaşında ölen oğlundan bahsederken kişi, acısını anlatmak için “toprağı başıma koydum” ifadesini kullanmaktadır.

“he he. he sağ. men ële ëtdım mi **torpağı başıma kıldım**.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 634)

Artvin Ardanuç ağzının incelendiği kitapta aşağıdaki örnekler “Ünlemler” başlığı altında verilmiştir. Bunlar örnek cümlelerle birlikte verildikleri, böylece bağlamları anlaşıldığı için bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca eserde, “Toprak başıma” ifadesinin korku, şaşırma, üzüntü ve sevgi ifadesi olduğu belirtilmiştir.

“Ana **toprah başıma**, az kála çocuğ ateşə duşıyerdi!” (Artvin) (Şenol Pehlivan 1993: 127)

“Uy **toprağ başşına**, çocuğ az ala boğuliyerdi.” (Artvin) (Şenol Pehlivan 1993: 131)

torpağ halıma

Saf olduğu için kendisiyle eğlendiklerini söyleyen kaynak kişi, bir gün kardeşinin yaptığı bir şakayı aktarmaktadır. Komşularından birini vurdukları hakkındaki şakaya inanarak telaş etmekte ve durumu bu sözle karşılamaktadır.

“mesele diyellerdi bi sefer ğardaşım musdafa dedi ki ele heci usdayı vuruplar ele vuruplar bele anlari aħdi ğetdi. men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay **torpağ halıma**, torpağ başşına herifin zaten çoğ canı vardı o ğede anı ğetdi.” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 148)

torpağ başlı

Aşağıdaki alıntının derlendiği tezin sözlük bölümünde “tango” kelimesi için “kısa giyinen” anlamı verilmiştir. Buna göre, örnekte Vanlılar, geleneğe uygun olmayan giyim ve davranışlarından ötürü kınanmakta, bu nedenle de “toprak başlı” olarak nitelenmektedirler. Bu ifade burada “başına toprak atılacağı”, “ölesice” gibi bir anlamı karşılamaktadır.

“bağalarda maydanoz, maydanozi yondunuz, **torpağ başlı** vannılar, siz de tanğo oldunuz?” (Van) (Gökçür 2012: 500)

Yere giresin

Kızları ve damatlarını düğün sonrası el öpmesine bekleyen bir çiftin diyalogu aktarılmaktadır. Damada verecekleri hediyeği konuştukları sırada eşinin önerisini fazla bulan kişi bunu ifade etmek için bu bedduayı kullanmaktadır. Bahsettiği altınların hepsini verirse kendisinin hiçbir varlığı kalmayacağını söylemekte, eşi, bu yaştan sonra altına ihtiyacı olmadığı cevabını verince ona “yere giresin, kaynana oldun diye dünyadan mı vazgeçtin/hayattan mı soğudun?” sözleriyle karşı çıkmaktadır.

“-**Yere** giresin **yere**. Gaynana oldun diye, dünyadan çirgidin mi? Ben gendimi onbeş yaşında sanım. Nerdese zuvağa çıhıb aşığ oyniyacam.” (Elâzığ) (Tunç 1999: 29)

Yukarıda bağlamları verilen ölümün kastedilmediği ölüm dileme kalıbındaki bedduaların hangi duyguların ifadesi olarak veya ne amaçla kullanılmış oldukları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yapı Olarak Ölüm Dilemeyi Anlatan Fakat Esasen Ölüm Kast Edilmeyen Beddua Sözleri	Hangi Duygunun İfadesi Olduğu
“kızdığımız bille ne diyek; toprağ başşına derik.” (Malatya) (Gülseren 2000: 285)	Öfke
“ešo ešo dedin kudurdun / torpağ başşan niye gazınç_édirsen / el ğızının rehedini de bozdun / ömrin moz ömri ola arvadım” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 139)	Ayıplama
“ešo ešo dedin kudurdun / torpağ başşan ola niye gazınç_édirsen / el ğızının rehedini de bozdun / ömrün moz ömri ola arvadım” (Bitlis) (Ertekinoglu 2017: 142)	
“è men seni arabaya almadığdan sora, sen torpağ başşan .” (Bitlis) (Gökçür 2012: 712)	
“esKiden misafirlığa ğeTdigin zaman è pek çoğ ğeTdın mi ra ’bet olmazdı adamın. az ğeTdın mi. demiş ayda gelen diyellerdi ğüllü çörek; ğünde gelen külli çörek. hay benim babam, torpağ başşarına . esKinin adamları ğözleri dardır.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 712)	

“anam da // sini diyeruh bis, o siniyi ğaldurmüş ocağa bele soğmiş gi gelende gene lazım olur. bağam dedi ki torpağ başan ğeri ğelecan da gene burda yemek yiyececan!” (Antalya) (Ersöz 2013: 109)	
“dedim torpağ başınza men size dü’e mi edirem bedü’e tökirem. he vallah he he.” (Bitlis) (Ertekinöğlü 2017: 176)	Küçümseme
“sen köroğlısın diyi başan quleyın başan torpax olsun ben köroğlı deyilem” (Van) (Bulak 2015: 335)	
“heyaTTar budur ki, torpağ başan . nêrden gelisen? nêreye gidisen?” (Bitlis) (Gökçür 2012: 706)	Samimi hitap
“diyerdi niye bilmirem. torpağ başan , degîrmandır işda. annadın?” (Van) (Gökçür 2012: 495)	
“ê torpağ başan parayı yolladım mı ki o da yollıya arabayı?” (...) ê emi sen pişiklere aparısan, torpağ başan, sen demisen filankes para vêrib. (...) torpağ başan. onnan sora âbeme diyem.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 710)	Eleştiri
“he torpağ başan . sen acınan ölırsen. sen nêrde altın buldun?” (Bitlis) (Sevinçli 2019: 288)	İnanmama / Küçümseme
“- Torpağ başan . Görmimisin sıcaĥ su cirik ahi.” (Elâzığ) (Tunç 1999: 32)	
“- Yere giresin yere . Gaynana oldun diye, dünyadan çirgidin mi? Ben gendimi onbeş yaşında sanım. Nêrdesê zuvağa çılıb aşuğ oynıyacam.” (Elâzığ) (Tunç 1999: 29)	Eleştiri / Kınama
“E! dedi, torpağ başan , kim gözünü çılıhardır sene verir.” (Erzurum) (Olcaı 1995: 93)	Gerçekçi bulmama
“dêdim ne? torpağ başan dêdım.” (Van) (Gökçür 2012: 524)	Tahammülsüzlük / Bıkkınlık / Yılığlılık
“İbraĥam’ı getdi pencerenin önüne İrbaham’ın o üzünnen öpdü bu üzünnen öpdü dêdi ay dêdi senin torpağ başına aĥa İrbaham benim yanımıdadı beĶe baĥdıki pencerede eye İrbaham bunun yanında” (Kars) (Olcaı vd. 1976: 288)	İnanmama
“diyer ki torpağ esKi babamın başına , ben teze babamı sevêrım.” (Ardahan) (Tosun 2016: 357)	Sözüne inandırıcılık katma amacı
“-Uyy. Dağ kimi herifim getdi. Toprah başına . Uyy.” (Elâzığ) (Tunç 1999: 91)	
“uu dêdım torpağ benim başına , adam olmüş dêdım.” (Ardahan) (Tosun 2016: 299)	Büyük üzüntü
“he he. he sağ. men êle êTdım mi torpağı başına kôdüm .” (Bitlis) (Gökçür 2012: 634)	
“vay dedi torpağ benim başına olup san nêlup.” (Bitlis) (Ertekinöğlü 2017: 113)	
“vay dedi torpağ başına oldi dedi, dehe ğêtmeyeceksen. dehe ğêtmedim.” (Bitlis) (Ertekinöğlü 2017: 114)	EndiŶe
“mesele diyellerdi bi sefer ğardaŶım musdafa dedi ki êle heci usdayi vuruplar êle vuruplar beĶe kanlari aĥdı ğêtdi. men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay torpağ halıma , torpağ başına herifin zaten çoĶ canı vardı o ğede kani ğêtdi.” (Bitlis) (Ertekinöğlü 2017: 148)	
“mesele diyellerdi bi sefer ğardaŶım musdafa dedi ki êle heci usdayi vuruplar êle vuruplar beĶe kanlari aĥdı ğêtdi. men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay torpağ halıma, torpağ başına herifin zaten çoĶ canı vardı o ğede kani ğêtdi.” (Bitlis) (Ertekinöğlü 2017: 148)	Yazıklanma
“ğene torpağı başına ğoydum . bu ğari ğöresen nêtdi.” (Bitlis) (Sevinçli 2019: 288)	
“ torpağ başımıza ola . bi de doğum ğünü çılıdı, diyellerdi.” (Bitlis) (Gökçür 2012: 631)	Yadırgama
“Ana toprah başına , az kâla çocuĶ ateŶa duŶıyerdi!” (Artvin) (Ŷenol Pehlivan 1993: 127)	
“Uy toprah başına , çocuĶ az kâla boğulıyerdi.” (Artvin) (Ŷenol Pehlivan 1993: 131)	EndiŶe, korku

“bağçalarda maydanoz, maydanozi yondünüz, torpağ başlı vannılar, siz de tanço oldunuz?” (Van) (Gökçür 2012: 500)	Kınama, ayıplama
Toplam Sayı: 30	

2. Tablo: Gerçek Bir Ölüm Dileği İfade Etmeyen Bedduaların Karşıladıkları Dil İşlevleri

5. Bir yere, şehre edilen beddular.

Kimi durumlarda kişi, yaşanan felaketten o felaketin meydana geldiği yeri, şehri sorumlu tutmakta ve bu nedenle oraya lanet okumaktadır. Buna örnek olarak tespit edilen iki beddua *Trabzon* ve *Kırşehir*'de derlenmiştir.

Lan 'net olsun toprağına daşına

Trabzon'da derlenmiş olan aşağıdaki örnek “Hapishane Testanı” başlığı altında verilmiş manzum bir eserden alıntıdır. Cezaevine düşmüş kişinin kaderine yandığı ve bulunduğu yere lânet okuduğu görülmektedir. “lânet olsun toprağına taşına” şeklinde beddua eden kişi “taşı toprağı” ifadesiyle “o yerin tümünü, her yerini” kast etmektedir.

“Mapus mapus derler o-da gâldi başuma / **Lan'net olsun toprağına daşına**” (Trabzon) (Caferoğlu 1994b: 142)

taşın toprağın eller alası

Kırşehir'de derlenmiş olan aşağıdaki örneğin 1939 Erzincan depremi için yakılan bir türkü olduğu belirtilmiştir. Bu örnekte deprem gibi bir doğal afet söz konusu olduğu için beddua yer olarak Erzincan'a yöneltilmiştir. “taşını toprağını eller alasıca Erzincan” şeklinde edilen bedduada “taşı toprağı” ifadesiyle “tüm Erzincan” kast edilmektedir.

“erzincan, erzincan verem olasıñ / **taşın toprağın eller alası**” (Kırşehir) (Günşen 2000: 320)

Toprakla İlgili Bedduaların Bağlamı Bulunmayan Örnekleri

Taranan eserlerin içinde listeler hâlinde verilmiş veya bu eserlerin sözlük bölümlerinde yer aldığı hâlde deşifre ağız metinleri içinde yer almayan örnekler de mevcuttur. Bağlamı bulunmayan bu örnekler anlam incelemesi kısmına dâhil edilmemiş, aşağıda bir tablo hâlinde verilmiştir.

Tespit Edilen Bağlamsız Örnekler	Metin İçerisinde Bulunmayan Bağlamsız Örneklerin Tespit Edildiği İller
“-Yanın yere gele” (Adıyaman) (Yağınlı 2013: 169) “Toprağ benim başşıma.” (Artvin) (Pehlivan 1993: 131) “Allah bir avuç memleket toprağına hasret koysun.” (Artvin) (Pehlivan 1993: 134) “Toprağ başuva.” (Artvin) (Pehlivan 1993: 139) “Toprağ başan ola” (Diyarbakır) (Erten 2011: 144) “Toprağ başan ola.” (Diyarbakır) (Beysanoğlu 1966: 95) “Torpağ başan: Yazıklar olsun.” (Elâzığ) (Güler 1992: 125) “Çara yerlere giresin” (Gümüşhane) (San 1990: 395) “Toprağ ala seni.” (Gümüşhane) (San 1990: 396) “Toprağ başan.” (Gümüşhane) (San 1990: 396) “Yere giresin.” (Gümüşhane) (San 1990: 396) “Yer yiye seni.” (Gümüşhane) (San 1990: 396) “Yerler ala seni.” (Gümüşhane) (San 1990: 396) “Kadan kara yere gelsin (gele).” (Kayseri) (Yedekçioğlu 1998: 152)	Adıyaman, Artvin, Diyarbakır, Elâzığ, Gümüşhane, Kayseri, Uşak, Van

“Sesin yer altından gelsin (gele).” (Kayseri) (Yedekçioğlu 1998: 152) “Yiğnliği yere gelesice (gelsin).” (Kayseri) (Yedekçioğlu 1998: 152) “Yiğnliği yere gele (gelsin).” (Kayseri) (Yedekçioğlu 1998: 152) “Gara yerlere git (gir)” (Uşak) (Sunucu 2014: 94) “Naha ayıbını gara toprakla örtün.” (Uşak) (Sunucu 2014: 94) “Naha gara yerlere garkol.” (Uşak) (Sunucu 2014: 94) “torpağ başan koyum.” (Van) (Gökçür 2012: 501)	
Bağlamsız Örneklerin Toplam Sayısı: 21	Bağlamsız Örnek Tespit Edilmiş İl Sayısı: 8

3. Tablo: Toprakla İlgili Bedduaların Bağlamı Bulunmayan Örnekler

Sonuç

Uğradığı zulüm ve haksızlık, yaşadığı yoğun üzüntü, acı, korku gibi duygular karşısında çaresiz kalan insan, bu yaşadığı kötü deneyimler için sorumlu tuttuğu kişilerin cezalandırılmasını veya onlardan intikamının alınmasını dilemektedir. Buna kendi gücünün yetmediği durumlarda ilahi adalete başvurmanın bir yolu olarak beddua yoluyla şikayetini Allah’a iletmekte, ona sığınmaktadır. Her ne kadar İslâm’da hoş görülme de kimi ayetlerin tefsirine dayanılarak Allah’ın mazluma ah etmeyi caiz kıldığı kabul edilmektedir. Bir tarım toplumu olan Türkiye Türkçesi ağız konuşurlarının yaşantısında toprak kavramı, merkezde yer aldığından beddualarda da kendine yer bulmuştur.

Beddua etmek yani karşı taraf için kötülük dilemek söz konusu olduğunda toprağın çoğunlukla ölümün temsili olduğu, toprak sözlerinin ölmeyi ifade ettiği görülmektedir. Ölümün metaforu olarak kullanılmayan dışında toprak, yalnız bir bedduada “toz” kelimesi ve “toz ol-” sözüyle çok bulunmaktan ötürü değersiz olmayı anlatmak için kullanılmıştır. Aynı bedduada toprağın yine çok bulunması nedeniyle dünyadaki tüm varlığı nitelenmek için kullanılmasına da bir örnek vardır. “Taş toprak” sözüyle bir yerin tamamı ve o yerde bulunan tüm varlıklar kastedilmektedir.

Beddualarda kullanılan toprak sözlerinden en çok görüleni, taş toprak, kara toprak, toprak başına, toprak başıma, toprak hâlîme, toprak başlı, başına toprak eleyeyim örnekleri içerisinde **47 kez geçen doğrudan “toprak” sözcüğünün kendisinden sonra, kara yer kullanımı dâhil 16 örnekte geçen yer sözcüğüdür.** *Yer, kara yer* ve *kara toprak* sözleri her seferinde “toprak zemin” anlamında kullanılmış, *toprak başına/başınıza/başıma/hâlîme/başlı* gibi örneklerde ise “toprak” sözcüğüyle kişinin ölmesi ve böylece başına atılması dilenen “mezar toprağı” kastedilmiştir.

Beddua edenin niyetine göre beş ana kategoriye ayrılmış olan toprakla ilgili bedduaların birer örnek içeren üç ve iki örnek içeren bir kategori dışındaki tüm örnekleri sözün kuruluşu bakımından ölüm dileme bedduaları olmakla beraber bunların bir kısmı günlük yaşamda kullanıldıkları bağlamda gerçek bir ölüm dileğini yansıtmamaktadır. Bu sözlerin kimi duyguların ifadesi olarak birer nida hâlini almış şekilde dilde yaşadıkları, ifadenin doğuşundaki anlamı karşılamak maksadıyla kullanılmadıkları görülmektedir.

Belirtilen kriterler doğrultusunda saptanmış **73 ilin ağzına dair 121 eserin** taranması sonucu **20 ilin ağzında** toprakla ilgili **62 beddua** örneği içinde **64 toprak ifadesi** geçtiği saptanmıştır. **53 ilin ağzına dair** taranan deşifre ağız metinlerinde ise toprakla ilgili beddua örneği bulunamamıştır. Tespit edilen beddualarda geçen toprak sözlerinin neler olduğu, hangi durumlarda hangi toprak

sözlerinin seçildiği ve ilgili bağlamlarda bu sözlerin hangi anlamları karşılamak maksadıyla kullanıldığı sayılarıyla birlikte Tablo 4'te gösterilmiştir.

Toplam Sayı	Toprak İfadeleri	Dâhil Olduğu Kategori	İçinde Geçtiği Bağlam	Karşıladığı Anlam	Adet
3	Taş toprak	Kişinin bolluk, bereket, şans bulmamasının, işlerinin rast gitmemesinin dilendiği beddua	Taşı toprağı toz olsun / Taşına toprağına lanet olsun / Taşını toprağıni eller alasıca	Her yer, her şey	3
1	Toz			Değersiz	1
12	Yer	Kişinin taşa dönüşmesinin istendiği beddua Kişinin itibarsızlaşmasının, değer görmemesinin dilendiği beddua Ölüm dileği anlatan beddualar Kişinin genç yaşta ölmesinin istendiği beddua	Yere taş olasıca	Toprak zemin	1
			Yerlerde kalasın		1
			Yanı yere gele / Yanın yerde çürüye / Yere giresin		6 Kastedilen+2 Kastedilmeyen
			Yiğit (genç) arkan yere gele / Yeni yanı yere gelesice		2
4	Kara toprak	Ölüm dileği anlatan beddualar	Kara topraklar alsın / Kara toprak olsun / Kara toprakla murat alsın / Kara toprakta çürüsün	Toprak zemin	4
4	Kara yer		Kara yerin altında olasın / Kara yerin zeminine git / Kara yere olsun	Toprak zemin	4
27	Toprak başına		Toprak senin/onun başına olsun	Mezar toprağı	9 Kastedilen +18 Kastedilmeyen
10	Toprak başıma		Toprak başıma oldu/olsun Toprağı başıma koydum	Mezar toprağı	10
1	Toprak hâlime		Vay toprak hâlime, toprak başıma	Mezar toprağı	1
1	Toprak başlı		Toprak başlı Vanlılar	Mezar toprağı	1
1	Başına toprak eleyeyim		Başına kül eleyeyim, toprak eleyeyim	Mezar toprağı	1

4. Tablo: Beddualarda Geçen Toprak İfadelerinin Bağlamlara Göre Karşıladıkları Anlamlar ve Kullanılma Sıklıkları

Toprakla ilgili beddualarda **taş toprak, toz, yer, kara toprak, kara yer, toprak olmak üzere 6 farklı toprak sözünün çeşitli varyantlarıyla birlikte geçtiği** ve **her yer – her şey – tüm varlıklar, değersiz, toprak zemin, mezar toprağı** kavramlarını karşılamak üzere **4 farklı anlamda kullanıldığı** tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesi ağız konuşurlarının algısındaki toprak kavramının beddua sözleri üzerinden izinin sürüldüğü bu makalede, mümkün olduğunca çok sayıda eserin taranması sonucu elde edilmiş zengin bir malzeme işlenerek kapsamlı bir bakış sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın, Türk Dili, Türk kültürü ve Türk folkloru sahalarına katkıda bulunması amaçlanmıştır.

Kaynaklar

Akar, Ali (2013). *Muğla ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

- Akca, Hakan (2012). *Ankara İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Dizin)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Aksoy, Ömer Asım (1945). *Gaziantep Ağzı II Deyimler, Meşhur Sözler, Atasözleri, Dualar, Beddualar*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Atmaca, Emine (2017). *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Austin, J. L. (1962). *How To Do Things With Words*. Oxford: Clarendon Press.
- Beysanoğlu, Şevket (1966). *Diyarbakır Ağzı*. Ankara: Diyarbakır Halkevi Yay.
- Bulak, Şahap (2015). *Van Küresin Ağzı*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Caferoğlu, Ahmet (1994a). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıkları Ağızları, Kalaycı Argosu ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili*. Ankara: Türk Dil Kurum Yay.
- Caferoğlu, Ahmet (1994b). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurum Yay.
- Caferoğlu, Ahmet (1995a). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Çolak, Faruk (2010). “Yerle İlgili Bazı Atasözleri ve Deyimlerin Mitolojik Bağlantısı”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. XXVIII, s. 171-181.
- Ersöz, Serpil (2013). *Türkiye Ahıskaluları Ağzı*. Doktora Tezi. İzmir: T.C. Ege Üniversitesi.
- Ertekinöğlu, Servet (2017). *Ahlat Ağzı Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Erten, Münir (2011). *Diyarbakır Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurum Yay.
- Gökçür, Engin (2012). *Van Gölü Havzası Ağızları*. Doktora Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Gül, Rıza (1993). *Kilis ve Köyleri Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Güler, Zülfü (1992). *Harput Ağzı*. Elazığ: Elazığ Belediyesi Yay.
- Gülmez, Saim Uğur (1990). *Tavas Halk Kültürü Dağarcığı*. Denizli: Albayrak Matbaası.
- Gülseren, Cemil (2000). *Malatya İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Günşen, Ahmet (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurum Yay.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/beddua> (27.08.2023)
- Nakiboğlu, Sadi H. (2001). *Adıyaman ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük-İndeks)*. Niğde: Niğde Üniversitesi Yay.
- Olçay, Selâhattin (1995). *Erzurum Ağzı İnceleme-Derleme-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Olçay, Selâhattin vd. (1998). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

- Özçelik, Sadettin (1997). *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- San, Sabri Özcan (1990). *Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağzıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Sevinçli, Veysi (2019). *Adilcevaz Yöresi Söz Varlığı ve Dil İncelemesi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Sunucu, Yılmaz (2014). *Örnekleriyle Uşak Ağzı Sözlüğü*. İzmir: Sunucu Yay. SAS Ajans.
- Şenol Pehlivan, Sevgi (1993). *Artvin - Ardauç Ağzından Derlemeler (İnceleme, Derlemeler, Sözlük)*. Bursa: ÖN-MAT A.Ş.
- Tosun, İbrahim (2016). *Ardahan İli Ağzlarının Ses ve Şekil Özellikleri*. Ankara: Payda Yay.
- Tunç, Ahmet (1999). *Konuşan Harput*. Elâzığ: Çağ Ofset Matbaacılık.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Yağınlı, Ahmet Akil (2013). *Adıyaman Merkez Ağzı ve Kültürü*. Adıyaman: Adıyaman Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yay.
- Yedekçioğlu, Kazım (1998). *Kayseri Ağzı (III)*. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.
- Yılmaz, Ozan (2014). ““Toprak Başa, Baş Toprağa” Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiiri'ne Yansımaları”. *Milli Folklor*. Y. 26, S. 101, s. 171-181.